

Maciej Mętrak Uniwersytet Warszawski

Gwara? Godka? Język? Śląska tożsamość językowa w mediach elektronicznych

Słowa kluczowe: Internet, media elektroniczne, tożsamość, standaryzacja żywiółowa, Śląsk

Keywords: Internet, electronic media, identity, Silesia, spontaneous standardisation

Media elektroniczne, przede wszystkim Internet, stały się w ciągu ostatniej dekady narzędziem, po które coraz częściej sięgają mniejszości etniczne i językowe podczas działań popularyzatorskich i rewitalizacyjnych. Nowoczesne technologie po raz pierwszy w historii umożliwiły zrównanie pozycji nadawcy i odbiorcy, znacznie ułatwiając publikowanie nowych treści i propagowanie swoich poglądów, także przez grupy oficjalnie nieuznawane. To właśnie Internet stanowi główne medium toczącej się obecnie debaty o statusie i pozycji politycznej Śląska i śląszczyzny. Dyskusja ta przypomina starsze o ponad dekadę debaty nad oficjalizacją kaszubszczyzny, których skutkiem było uwzględnienie regionalnego języka kaszubskiego w ustawie z 2005 r. Stanowiło ono zwieńczenie konsekwentnie prowadzonych przez przedstawicieli mniejszości działań, podjętych na długo przedtem, zanim legislacja wsparła oddolne procesy kształtowania się nowej kaszubskiej tożsamości (Dołowy-Rybińska 2010, 67). Niniejszy artykuł pozwala prześledzić rozwój śląskich mediów elektronicznych oraz obecnych w nich nurtów ideologicznych związanych z propagowaniem etno-aktu śląskiego jako wyznacznika tożsamości regionalnej. Tekst stanowi również próbę zbadania obecnego stadium trwającej od kilku lat „standaryzacji żywiółowej” śląszczyzny (Greń 2007)¹.

1 W związku z opóźnieniem publikacji niniejszego tomu i efemerycznością Internetu jako terenu badań, artykuł nie oddaje już obecnego stanu śląskiej sieci, ale przedstawia jej obraz w drugiej połowie 2015 r. Dane liczbowe zostały uzupełnione o stan obecny (wrzesień 2017), ale w tekście głównym nie uwzględniono nowych zjawisk z ostatnich 2 lat (co wymagałoby znacznej ingerencji w strukturę artykułu). Niektóre z nich warto jednak wymienić choćby skrótowo, by przybliżyć czytelnikowi zmiany, jakie się przez ten czas dokonały. Są to m.in.: powstanie stowarzyszenia DURŚ (utrzymującego m.in. śląskoznawczą platformę edukacyjną <http://www.e-rektor.edu.pl>), obecność

Tożsamość regionalna

Potrzeba podkreślania odrębnej śląskiej tożsamości wynika z przygranicznego charakteru regionu. Jednoznaczna identyfikacja etniczna jest tu utrudniona, bo wybór jednej z dwóch dominujących opcji narodowych – polskiej lub niemieckiej (w mniejszym stopniu czeskiej) – często był i do dziś pozostaje niewystarczający wobec skomplikowanych losów rodzinnych i historii miejsca zamieszkania. Do czasu narodzin nowoczesnych nacjonalizmów nie podejmowano na Śląsku debaty o jego przynależności narodowościowej. Dopiero druga połowa XIX w. przyniosła radykalną zmianę sytuacji społecznej, naruszając względnie bezkonfliktowe współistnienie kilku narodów i grup etnicznych. „Górnośląska mozaika kulturowa” (Cybula, Majcherkiewicz 2005, 136) traktowana była w dobie rodzących się nacjonalizmów nieufnie, nie pozwalała bowiem wyznaczyć granicy wpływów i zainteresowań poszczególnych grup w wielokulturowym społeczeństwie. Z tego okresu wywodzi się również rozwinięta następnie w międzywojniu koncepcja separatystyczna, głosząca istnienie samodzielnego narodu śląskiego, stanowiącego alternatywę dla dwóch przeciwstawnych sobie nacjonalizmów. Mimo radykalnych zmian sytuacji politycznej, jakie przyniosło w Europie zakończenie I wojny światowej, również w XX w. granice administracyjne nie pokryły się z granicami etnicznymi i historycznymi. Nawet po przesiedleniu setek tysięcy mieszkańców regionu po ustaleniu polsko-niemieckiej granicy w 1922 r., wciąż około 30% Ślązaków nie identyfikowało się z żadną opcją narodową (Cybula, Majcherkiewicz 2005, 144). Wcześniejsze problemy tożsamościowe pogłębiła trauma II wojny światowej i późniejszych represji. Ślązacy prześladowani po 1945 r. za posługiwanie się lokalnymi gwarami (zawierającymi liczne germanizmy i trudno zrozumiałymi dla przyjezdnych) popadli w izolacjonizm, zamykając się we własnym środowisku (Tambor 2006, s. 100). Regionalna kultura sprowadzona została do akceptowanej przez władze formy folkloru i górniczych

tematyki śląskiej na Kongresie Kultury w październiku 2016, powstanie biura tłumaczeń na „śląską mowę” (Ślōnske Biōro Jynzykowe, <http://www.ponaszymu.pl>), przekład Nowego Testamentu autorstwa Gabriela Tobora (<http://www.bibliaposlasku.pl>), oraz dalsza aktywność językowa, zwłaszcza w mediach społecznościowych i blogach, np. blog podróżniczy Bele Kaj (<http://www.belekaj.eu>), parodystyczne przekłady fragmentów filmowych (Dubbing Po Naszymu na YouTube) i popularnych piosenek (zespół Frele), czy dostępna on-line baza naukowych tekstów śląskoznawczych (<http://tuudi.net/naukowe-i-dyplomowe-prace-o-gornym-slasku/>). Również literatura przedmiotu wzbogaciła się o nowe pozycje, z których na szczególną uwagę zasługuje praca Artura Czesaka (2015): *Współczesne teksty śląskie na tle procesów językotwórczych i standaryzacyjnych współczesnej Słowiańszczyzny*, Kraków: Księgarnia Akademicka.

zwyczajów, a wieloetniczna przeszłość regionu była tabuizowana. Dopiero zmiana systemu politycznego i odejście od PRL-owskiej polityki marginalizacji mniejszości narodowych pozwoliły Ślązakom na „etniczne przebudzenie” i powrót do pytań o regionalną tożsamość zadawanych od międzywojnia. Efektem tej dyskusji była popularyzacja tez o istnieniu narodu śląskiego i niezależnego od polszczyzny języka śląskiego, oraz działania polityczne nawiązujące do międzywojennej autonomii województwa. Aktualnie poparcie społeczne dla tych idei rośnie, czego dowód stanowią wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r., mówiące o 846719 obywatelach polskich narodowości śląskiej i 529377 użytkownikach języka śląskiego². Choć istnienie narodu i języka śląskiego nie jest oficjalnie uznawane przez państwo polskie, wyniki te ukazują Ślązaków jako największą mniejszość narodową RP³.

Tożsamość językowa

Śląsk jako terytorium językowe dzieli się na 3 podstawowe zespoły gwarowe⁴: północny (rejon Opola, Kluczborka i Lublińca), środkowy (wąsko rozumiany przemysłowy Górny Śląsk) i południowy (Śląsk Cieszyński⁵). Region północny jest niejednolity językowo: występują tu rodzime gwary śląskie, odmiany mieszane gwary i polszczyzny potocznej, polszczyzna ogólna i język niemiecki. Region środkowy – tzw. przemysłowy Górny Śląsk⁶ – charakteryzuje się występowaniem gwar jako języka potocznego miast. W związku z tym przestały być one kojarzone z tradycyjnym środowiskiem wiejskim, co za B. Wyderką należy podkreślić jako „ważny rys socjolingwistyczny odróżniający ten subregion od Śląska Opolskiego” (2003, 506). Na Śląsku Cieszyńskim i Zaolziu sytuacja językowa jest w związku z przynależnością państwową (historyczną i obecną) tych obszarów odmienna niż w reszcie regionu⁷.

2 W Republice Czeskiej narodowość śląską zadeklarowało łącznie 21556 obywateli.

3 Podejmowane od lat '90. próby oficjalizacji statusu etnolektu śląskiego i samych Ślązaków jako grupy o statusie wyższym niż grupa etnograficzna narodu polskiego spotkały się dotychczas wyłącznie z odmowami ze strony instytucji państwowych.

4 Historyczne terytorium Śląska obejmuje również Dolny Śląsk, jest on jednak zazwyczaj wyłączany z rozważań dotyczących kwestii tożsamościowych i językowych (por. Siuciak, 2011, 223–225).

5 Z ewentualnym wyróżnieniem Zaolzia jako czwartego regionu, którego gwary podlegają innym wpływom niż po polskiej stronie granicy.

6 Zazwyczaj wliczane są do niego następujące miasta: Bytom, Chorzów, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice, Świętochłowice, Zabrze (zob. np. Tambor 2006, 33).

7 Kulturowo Śląsk Cieszyński związany był z austriacką Galicją. W drugiej połowie XIX w. język polski miał tu status języka urzędowego, komunikacja gwarowa nie była więc jak w Prusach jedyną

W potocznym rozumieniu termin *Śląsk* utożsamiany jest przede wszystkim z miastami przemysłowymi Górnego Śląska – regionem, w którym tendencje autonomiczne są najsilniejsze, a w opinii wielu użytkowników miejscowe gwary na tyle różnią się od literackiej polszczyzny, że wymagają standaryzacji i kodyfikacji jako samodzielny język śląski (tamże, 502). Należy jednak podkreślić, że wspieranie śląskiego etnolektu nie jest domeną wyłącznie zwolenników też narodowych i autonomicznych. Dla autonomistów posiadanie własnego, odrębnego od polszczyzny ogólnej języka, stanowi silny argument dla uznania istnienia śląskiego narodu, ale również osoby o identyfikacji wyłącznie polskiej zabiegają o kultywowanie regionalnej tożsamości i podtrzymanie przekazu gwar śląskich (Cybula, Majcherkiewicz 2005, 150).

Spór o status

Debata dotycząca istnienia narodu i języka śląskiego prowadzona jest nie przez naukowców, ale przede wszystkim polityków i działaczy lokalnych, oczekujących klarownych i jednoznacznych deklaracji⁸. Metodologia nauk społecznych nie pozwala jednak na udzielenie jednoznacznej odpowiedzi na pytania dotyczące tożsamości. Funkcjonujące obecnie konstruktywistyczne teorie narodu i etniczności podkreślają, że tożsamość językowa czy etniczna nie musi być poparta obiektywnym i weryfikowalnym materiałem badawczym. Czynnikiem decydującym o odrębności danej grupy od innych jest świadomość samych zainteresowanych. Przytoczyć można tu definicję sformułowaną przez norweskiego antropologa Frederika Bartha w pracy *Grupy i granice etniczne*, największą wagę przypisującą samoidentyfikacji członków grupy:

Dla określania członkostwa w grupie etnicznej służą wyłącznie społecznie istotne czynniki, a nie jawne, „obiektywne” różnice, które są generowane przez inne niż społeczne czynniki. Nie ma znaczenia, jak bardzo niepodobni są członkowie w swym zachowaniu – jeśli twierdzą, że są A, w przeciwieństwie do innej kognitywnej kategorii B, to chcą być traktowani jak A i pozwalają, by

alternatywą dla niemczyzny (Greń 2000, 17). Współcześnie po polskiej stronie granicy stopniowo odstępuje się od gwary, zaś po czeskiej jej użycie jest związane z polską świadomością narodową (tamże, 282).

8 Stąd różnice w rozumieniu „śląskości” w dyskursie naukowym, politycznym i potocznym, zob. np.: Dolińska 2012.

ich zachowanie było interpretowane i oceniane w kategoriach odnoszących się do A, a nie do B (2004, 352–353)

Złożoność pogranicznych tożsamości sprawia, że różne osoby pochodzące z tego samego środowiska i komunikujące się za pomocą tego samego etnolektu mogą określać się jako przedstawiciele narodowości śląskiej posługujący się językiem śląskim i przedstawiciele narodowości polskiej posługujący się polską gwara. Pomiędzy tymi typami idealnymi znajduje się całe spektrum identyfikacji pośrednich (Ślązak-Polak, Polak-Ślązak, Ślązak mówiący po polsku, Polak mówiący po śląsku itp.), a sytuację dodatkowo komplikują pominięte w niniejszym artykule możliwe identyfikacje z narodem niemieckim i czeskim (por. Greń 2014).

Z perspektywy socjolingwistycznej określenie statusu śląszczyzny nie leży zatem w kompetencji językoznawców, gdyż uzależnione jest od zjawisk pozajęzykowych. Stojące w tytule artykułu pytanie: „gwara, *godka* czy język?” jest więc w zasadzie pytaniem retorycznym. Etnolekt śląski określić można jednocześnie jako gwarę języka polskiego, nieprecyzyjnie pojmowaną *godke*/mowę śląską, jak i samodzielny język, a zależy to wyłącznie od deklaracji jego poszczególnych użytkowników.

Śląskie media elektroniczne

Istnienie etnolektu śląskiego i starania o oficjalizację jego statusu stopniowo przenikają do świadomości publicznej⁹, co w dużej mierze wiąże się z jego popularyzacją w Internecie. Strony powstające w etnolekcie śląskim lub dotyczące śląskiej tematyki stanowią najszybciej i najaktywniej rozwijającą się część zachodniosłowiańskiego Internetu mniejszościowego (zob. Mętrak 2014). Obserwowane sukcesy śląszczyzny są efektem długotrwałej i konsekwentnej działalności jej użytkowników – aktywistów językowych, zazwyczaj nieprofesjonalnych, pracujących nad jej standaryzacją i popularyzacją. Wykorzystanie etnolektu mniejszościowego w Internecie stanowi dla jego użytkowników ważny krok promocyjny. Wpływa na jego status, pokazując możliwości funkcjonowania w nowoczesnym świecie. Z drugiej strony – wymuszając stosowanie formy pisanej danego etnolektu – ma również wpływ na jego korpus, przyczynia się do oddolnej standaryzacji, wyboru sposobów zapisu i powstawania

9 Dobitym przykładem jest omyłkowe wymienienie języka śląskiego na liście języków mniejszościowych RP w *Rozporządzeniu Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie państwowego rejestru nazw geograficznych*.

neologizmów¹⁰. Przedstawione poniżej momenty przełomowe dla użycia śląszczyzny w mediach zostały zatem wybrane zarówno ze względu na ich wkład w rozwój jej poliwalencji, jak i rolę prestiżową (informacje o nich pojawiały się w mediach regionalnych i ogólnopolskich, popularyzując temat wśród szerszego kręgu odbiorców).

2007: Godać niy ma gańba

Pierwszą z wybranych dat jest wrzesień 2007 r. i zorganizowane wówczas internetowe Ogólnopolskie Dyktando Języka Śląskiego (*Dyktando Ślůnske*). Dostępny w formie nagrania tekst dyktanda autorstwa Mirosława Syniawy należało zapisać za pomocą jednej z 10 dopuszczonych przez organizatorów ortografii lub według własnego pomysłu. Dyktando odbyło się dwukrotnie, a obecnie jego idea odrodziła się w Rybniku jako *Diktand Ślůnskij Gůdki* im. Óndry Łysohorskiego (II edycja odbyła się 29.05.2015 r.¹¹). Dla badania mniejszościowego Internetu szczególnie ważna wydaje się deklaracja organizatorów internetowego dyktanda, którzy na swojej (nieistniejącej już stronie¹²) podkreślali pozytywny wpływ Internetu na rozwój śląszczyzny:

Przed wiekami ortografie powstawały najczęściej w wyniku pracy jednej osoby (...). W obecnych warunkach, w dobie Internetu i powszechnego dostępu do publikowania i popularyzowania najróżniejszych prac, nie jest to możliwe. Dlatego ortografia śląska powstaje w najszcześniejszy z możliwych sposobów – nie w zaciszu gabinetów, ale na naszych oczach i z udziałem wszystkich zainteresowanych.

Przykład strony internetowej umożliwiającej postulowaną powyżej wymianę poglądów i współpracę różnych użytkowników stanowi popularna Wikipedia¹³, której powstanie uznać można za kolejny punkt kluczowy dla rozwoju śląskiej sieci.

2008: Swobodno yncyklopedyjo

Śląska Wikipedia utworzona została w 2008 r. W październiku 2015 roku liczyła 3622 artykułów, a korzysta z niej 10690 zarejestrowanych użytkowników (31 edytowało

10 Możliwe korzyści płynące z zastosowania Internetu przez mniejszości etniczne i językowe opisuje m.in. Dołowy-Rybińska (2012, 158–165) i Mętrak (2014, 331–333).

11 Edycje III i IV odbyły się odpowiednio 27.05.2016 i 26.05.2017.

12 <http://www.dyktando.org> (13.06.2013).

13 <http://www.szl.wikipedia.org> (4.10.2015).

stronę w ciągu ostatniego miesiąca)¹⁴. Strona jako sposób zapisu przyjęła międzywojenną ortografię Feliksa Steuera, obecnie możliwe jest również korzystanie z wprowadzonej w 2010 r. ortografii elementarzewej (*ślabikörzowy szrajbōnek*). W porównaniu z niemiecką, polską i czeską (a więc potencjalnymi językami większościowymi dla użytkowników śląszczyzny) jest stosunkowo niewielka, ma przede wszystkim charakter prestiżowy¹⁵. Dzięki swej otwartości pozwala na stosowanie etnolektu śląskiego do opisu zagadnień do tej pory dla niego niedostępnych (np. hasła dotyczące fizyki kwantowej). O jej wartości dla zwolenników autonomii językowej świadczyć może wykorzystanie istnienia śląskiej Wikipedii jako jednego z argumentów uzasadniających nowelizację *Ustawy o mniejszościach etnicznych i narodowych oraz o języku regionalnym*, proponowaną przez posła Marka Plurę w 2010 r.

2012: Profesjonalna śląska wersja językowa

Śląska wersja Wikipedii stanowi pierwszy przykład tłumaczenia popularnych serwisów internetowych na ten etnolekt. W ciągu kilku lat z inicjatywy śląskich internautów powstawać zaczęły kolejne programy umożliwiające korzystanie z popularnych serwisów internetowych (m.in. Youtube, Google i Facebook) i oprogramowania. Za dalszą symboliczną datę uznać można rok 2012 i wydanie przez firmę CD Projekt – największego w Polsce dystrybutora gier komputerowych – śląskiej wersji gry *Euro Truck Simulator 2*. Krok ten spotkał się zarówno z pozytywnym przyjęciem, jak i kontrowersjami w środowisku graczy, bez wątpienia przyczyniając się do zwiększenia wiedzy o śląskich problemach językowych, ale też powielania emocjonalnych i niepodpartych konkretnymi faktami opinii¹⁶.

2013: Nowö Nadziyja

Autor przekładu gry, pochodzący z Bytomia Grzegorz Kulik, nie poprzestał na jednorazowym działaniu. Jest on obecnie jednym z najaktywniejszych przedstawicieli śląskiej społeczności językowej w Internecie: twórcą serwisu z humorem¹⁷, sklepu

14 Obecnie 6268 artykułów, 12862 użytkowników i 25 użytkowników aktywnych w ciągu 30 dni (4.09.2017).

15 Szerzej o roli Wikipedii dla budowania mniejszościowych tożsamości zob.: Piśa 2012.

16 Np. powielający antyśląskie uprzedzenia artykuł J. Kralki *Czy CD Projekt to zakamuflowana opcja niemiecka*, już w tytule odwołujący się do słynnej wypowiedzi J. Kaczyńskiego z 2011 roku.

17 <http://www.klopsztanga.eu> (4.10.2015).

odzieżowego¹⁸ oraz strony autorskiej¹⁹, na której zamieszcza artykuły o tematyce śląskiej oraz śląskojęzyczne teksty i przekłady literackie. Największą popularność przyniósł mu przekład napisów do filmu *Gwiezdne wojny: nowa nadzieja* opublikowany jesienią 2013 r., o którym informowały również media pozainternetowe. Choć jego wieloaspektowa działalność stanowi najbardziej spójne i skoncentrowane na języku przedsięwzięcie, wspomnieć należy również inne prywatne strony o śląskiej tematyce, których autorzy publikują treści o Śląsku lub po śląsku. Są to m.in. blog Łukasza Tudzierza²⁰ (współorganizatora akcji *20 tysięcy za śląskim facebookiem!*), blog Rafała Szymy²¹, czy strony przedstawiciela najmłodszego pokolenia Górnoślązaków – Bartłomieja Wanota²², który pisanie po śląsku rozpoczął jako nastolatek.

2015: Ślōnskö gödka w mobilniökach

Zainteresowanie śląszczyzną nie ogranicza się do od działalności pojedynczych pasjonatów. Wiosną 2015 r. producent sprzętu elektronicznego Samsung przy współpracy z towarzystwem Pro Loquela Silesiana, rozpoczął sprzedaż telefonów komórkowych ze śląską wersją językową oprogramowania. System wykorzystuje ortografię elementarzową, a z formalnego punktu widzenia etnolekt śląski określany jest w nim jako „Polski (Silesian)”, nie figuruje więc w menu jako samodzielny język, ale raczej standard regionalny (jak np. Portugalski europejski i brazylijski). Mimo tego niuansu akcja marketingowa spotkała się z entuzjastycznym przyjęciem śląskich internautów i stanowiła punkt wyjścia do kolejnych działań. Wkrótce po tym sukcesie śląszczyzna i *śląbikörzowy szrajbōnek* błyskawicznie odniosły kolejny – śląscy aktywiści uzyskali zgodę na oficjalny przekład portalu społecznościowego Facebook.

2015: Przejã tymu!

Śląska wersja Facebooka dostępna była już od 2012 roku jako nakładka na przeglądarkę internetową, jej użycie nie było jednak równoważne z innymi, oficjalnymi językami Facebooka i trudniejsze w obsłudze. Śląscy internauci dwukrotnie zabiegali

18 <http://www.szrank.eu> (4.10.2015).

19 Początkowo <http://www.poslunsku.eu> (13.06.2013), obecnie <http://www.grzegorzkulik.pl> (4.10.2015).

20 <http://www.tuudi.net/> (4.10.2015).

21 <http://www.oschl.wordpress.com/> (4.10.2015).

22 <http://www.wanot.wordpress.com/> (4.10.2015), <http://www.czytomy.wordpress.com/> (4.10.2015).

o utworzenie oficjalnej śląskiej wersji przez administrację portalu, starania te dotąd kończyły się jednak fiaskiem. Dopiero wiosną 2015 r. dzięki zainaugurowanej przez Martina Grabowskiego sprawnie przeprowadzonej akcji promocyjnej w Internecie i innych mediach, petycję do władz strony podpisało ponad 15000 użytkowników, zapewniając etnolektowi śląskiemu oficjalne miejsce wśród języków serwisu. Obecnie trwają prace nad jego tłumaczeniem prowadzone oddolnie przez samych użytkowników – w chwili oddawania niniejszego artykułu do druku przetłumaczonych było około 30% treści serwisu²³. Internauci mogą nie tylko wybierać spośród zaproponowanych wersji przekładu poszczególnych terminów, ale również dodawać własne propozycje, oparte w większości na ortografii elementarzewej. Tym samym nowe media dostarczyły kolejnych narzędzi dla opisywanej przez Z. Grenia już w 2007 r. „standaryzacji żywiołowej”.

Warianty identyfikacji etniczno-językowej w Internecie

Przedstawione w poprzednim punkcie witryny internetowe to jedynie niewielki wycinek z bogatej puli stron śląskojęzycznych i śląskotematycznych. Analizując treści i język w jakim powstają, można dokonać ich podziału pod względem dokonywanych przez ich twórców deklaracji tożsamościowych.

Pierwsza grupa to strony o wyraźnym profilu autonomicznym, należące do lokalnych stowarzyszeń i ruchów politycznych (Pro Loquela Silesiana²⁴, Ruch Autonomii Śląska²⁵, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej²⁶). Charakterystyczne jest dla nich wyraźne podkreślanie mniejszościowej tożsamości i domaganie się dla niej większych praw i przywilejów oraz zaznaczanie autonomicznego charakteru śląszczyzny, połączone z jednoczesną nieobecnością etnolektu śląskiego lub bardzo ograniczonym zakresem jego użycia (pojedyncze cytaty i nagłówki). Założyć można, że strony te skierowane są w równym stopniu do sympatyków i członków tych organizacji, co do odbiorców zewnętrznych, i jako takie mają być zrozumiałe dla szerszej publiczności spoza regionu.

Drugi typ to strony zawierające zazwyczaj pewne treści ideologiczne (choć przedstawiane w mniej bezpośredni sposób niż w wypadku typu pierwszego), posługujące się w całości bądź w dużym zakresie etnolektem mniejszościowym.

23 Obecnie 92% (4.09.2017).

24 <http://www.silesiana.org/> (4.10.2015).

25 <http://www.autonomia.pl/> (4.10.2015).

26 <http://www.slonzoki.org/> (4.10.2015).

Charakterystyczna jest dla nich ortografia elementarzowa. Można założyć, że jej wybór i konsekwentne stosowanie jest zazwyczaj równoznaczne z deklaracją poparcia dla programu autonomii językowej śląszczyzny. Ich autorzy skupiają się jednak nie na stawianiu politycznych postulatów, a raczej na oddolnym odbudowywaniu prestiżu i zwiększaniu poliwalencji etnolektu. Wymienić można tu wspomniane wcześniej witryny Grzegorza Kulika czy stronę Towarzystwa Piastowaniô Ślonskij Mowy „Danga”²⁷.

W całości lub w większości po śląsku funkcjonują również strony nie zajmujące wyraźnego stanowiska w debacie tożsamościowej. Ich najlepszymi przykładami są duże i popularne projekty połączone ze sklepami internetowymi: *Gryfnie*²⁸ oraz *Achim godej*²⁹. Charakterystyczną cechą tego typu przedsięwzięć jest podkreślanie otwartości na innych (widoczne choćby w nazwie: *Achim godej. Ślónsko godka dla Hanysów i Goroli*) i podkreślanie przywiązania do *godki* bez zajmowania stanowiska w sporze o jej prawny czy naukowy status. Nawiązania do śląskiej tradycji są tu, jak mówią twórcy projektu *Gryfnie*: „dalekie od cepelii i politycznego patriotyzmu, bo od polityki trzymamy się z dala. (...) Gryfnie ma łączyć” (Urbaniak 2012, 68). Co istotne, do zapisu śląszczyzny używana jest na nich ortografia polska. Podobny profil językowy i ideologiczny mają również powiązane ze sobą strony z tekstami literackimi, krajoznawczymi i folklorystycznymi *Giskana Fojermana*, *Lauba Ślonsko* i *Utopkowa Zegrodka*³⁰.

Śląszczynę w ortografii polskiej wykorzystują także osoby silnie podkreślające regionalną tożsamość przy jednoczesnym deklarowaniu polskiej przynależności narodowej i językowej. Ich obecność w Internecie jest jednak stosunkowo niewielka. Najważniejszy przykład stanowi witryna wydawnictwa Śląskie ABC Marka Szoltyńska³¹, której właściciel pisze wprost:

(...) bełkocze się czasami na temat rzekomej osobnej „śląskiej narodowości” gwarę śląską nazywa osobnym „śląskim językiem” (...). Najlepszym testem w dyskusji na temat Śląska jest proste i szczerze pytanie: Czy Śląsk jest polski? Odpowiedź: Tak! (2015)

27 <http://www.danga.pl/> (4.10.2015).

28 <http://www.gryfnie.com/> (4.10.2015).

29 <http://www.achimgodej.pl/> (4.10.2015).

30 <http://www.fojerman.pl/> (4.10.2015), <http://www.lauba-slonsko.pl/> (4.10.2015), <http://www.utopek.pl/> (4.10.2015).

31 <http://www.slaskie-abc.com.pl/> (4.10.2015).

Oprócz wymienionych sposobów zapisu w Internecie wciąż obecne są w ograniczonym stopniu inne, m.in. alfabet Steuera dominujący na Wikipedii (jego rolę jako wyznacznika śląskości, graficznie odróżniającego się od polszczyzny ogólnej, w większości przejęła ortografia elementarzowa), oraz bardziej egzotyczne sposoby zapisu oparte na alfabecie czeskim (tzw. ślůnski *alfabyt fůnetyčny*) lub angielskim, całkowicie pozbawionym znaków diakrytycznych³².

Wnioski

Przedstawione w niniejszym artykule uwagi oparte na kilkuletniej obserwacji śląskich stron internetowych uzupełnić można o kilka ogólniejszych spostrzeżeń. Przede wszystkim podkreślić należy duże zaangażowanie **śląskich** internautów, którego dowodem są dynamiczne zmiany, jakie zaszły między rokiem 2012 a 2015 – powstawanie nowych stron, rozwój witryn wcześniej istniejących i przełożenie działań podejmowanych w środowisku wirtualnym na świat realny (np. akcja *Gōdomy po ślōnsku*, znakująca urzędy, w których można posługiwać się miejscową gwara, kampania promocyjna *Poradzisz? Gōdej!* prowadzona w przestrzeni publicznej Górnego Śląska, czy opisywane wcześniej telefony ze śląską wersją oprogramowania).

Drugą ważną cechą śląskich mediów elektronicznych jest zróżnicowanie ideologiczne, przejawiające się już na etapie wyboru sposobu zapisu etnolektu śląskiego. Spośród kilkunastu dostępnych możliwości bez wątpienia dominuje obecnie ortografia elementarzowa, propagowana przez środowiska autonomiczne. Z drugiej strony popularny pozostaje zapis ortografią polską, wybierany nie tylko przez zwolenników polskiej identyfikacji narodowej, ale również osoby unikające zaangażowania w spory ideologiczne.

Sposoby wykorzystania mediów elektronicznych przez Ślązaków wpisują się ponadto w podział popularyzacji/rewitalizacji etnolektu mniejszościowego na modele odgórny – „aktywny” i oddolny – „pasywny” (Mętrak 2014, 333–334). Pod pierwszym z tych pojęć rozumiem traktowanie języka jako symbolu identyfikacji etnicznej (zazwyczaj w niewielkim stopniu poparte jego rzeczywistym użyciem na stronie). Realizują go strony skierowane raczej na zewnątrz grupy, zazwyczaj należące do oficjalnie działających organizacji, zawierające wyraźne postulaty ideologiczne i polityczne. Drugi sposób to pozornie mniej spektakularne działania, zazwyczaj

32 Obecnie chyba jedynie szczytująca się mianem pierwszej strony internetowej w języku śląskim *Republika S'loonsko* (<http://www.republikasilesia.com/>, 4.10.2015), istniejąca w niezmienionej formie od 1994 r.

osób prywatnych lub mniej formalnych zrzeszeń. Skupiają się one na jak najszerszym wykorzystaniu **języka w oddolnym procesie budowania prestiżu i zwiększaniu zakresu jego wykorzystania**. Mimo że budzą zwykle mniejsze emocje niż działania w ramach modelu „aktywnego”, mogą mieć znacznie większy wpływ na sam język mniejszościowy. Tego typu działań w śląskim Internecie jest obecnie coraz więcej, a najbliższe lata przyniosą zapewne dalszą popularyzację *śląbikörzowego szrajbõnku* i stosowanie *śląszczyzny* w nowych sytuacjach komunikacyjnych.

Bibliografia

- Barth, F. (2004). *Grupy i granice etniczne: społeczna organizacja różnic kulturowych*, przeł. Małgorzata Głowacka-Grajper. W: M. Kempny, E. Nowicka (red.), *Badania kultury. Elementy teorii antropologicznej – Kontynuacje* (348–377). Warszawa: PWN.
- Cybuła, A., Majcherkiewicz, T. (2005). *Wielokulturowość regionu środkowoeuropejskiego a narody i państwa narodowe. Przykład Górnego Śląska*. „Sprawy Narodowościowe”, nr 26, 135–156.
- Dolińska, K. (2012). Ślązacy a krajobraz etniczno-narodowy Polski. „Zeszyty Łużyckie”, t. 46, 154–165.
- Dołowy-Rybińska, N. (2010). *Odwracanie zmiany językowej na Kaszubach*. „Studia Socjologiczne”, nr 3 (198), 47–76.
- Dołowy-Rybińska, N. (2012). *Górnołużyckie media – próba oceny*. „Zeszyty Łużyckie”, t. 46, 154–165.
- Greń, Z. (2000). Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Greń, Z. (2007). *Po śląsku w Internecie. Problemy standaryzacji żywiłowej*. W: Z. Rudnik-Karwatowa (red.), *Z polskich studiów slawistycznych, seria XI, Językoznawstwo* (61–68). Warszawa: Komitet Słowianoznawstwa PAN.
- Greń, Z. (2014). *Tożsamość śląska: etniczna czy regionalna?* W: E. Golachowska, A. Zielińska (red.), *Konstrukcje i destrukcje tożsamości. Tom III: Narracja i pamięć* (251–268). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Kralka, J. (4.10.2015). *Czy CD Projekt to zakamuflowana opcja niemiecka?* <http://www.spidersweb.pl>.
- Mętrak, M. (2014). *Zachodniosłowiański Internet mniejszościowy – medium masowe czy hobby pasjonatów?* „Zeszyty Łużyckie”, t. 48, 329–344.
- Piša, P. (2012). *Versuche um den Ausbau der Standardsprachen im mittel- und osteuropäischen Raum: Von den nationalen Bewegungen zu Wikipedia?* W: S. Behensky (red.), *m*OST*

2010 *Oesterreichische StudierendenTagung für SlawistInnen. Slavistische Beiträge 486*, München Berlin Washington D.C.: Verlag Otto Sagner, 32–39.

Siuciak, M. (2011). *Historyczne podstawy świadomości narodowej Ślązaków*. „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 11, 223–235.

Tambor, J. (2006). *Mowa Górnolązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*. Katowice: Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego.

Urbaniak, M. (2012). *Gryfno godka*. „Przekrój”, nr 50 (3517), 66–69.

Wyderka, B. (2003). Śląsk jako region językowy. W: E. Wrocławska, J. Zieniukowa (red.), *Języki mniejszości i języki regionalne* (501–509). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Summary

A vernacular, a speech or a language? Silesian language identity in electronic media

The first part of this paper provides basic overview of contemporary Silesian identity and the state of recognition of the so-called “Silesian nation” (or lack of thereof). In the second part the author describes key moments in the development of Silesian electronic media, e.g. the foundation of Wikipedia (2008), first Silesian video game translation (2012), official Silesian smart phone software (2015) and official Facebook translation (2015, in progress). The last paragraph discusses different combinations of language and ethnic identities and the role of script choice (Silesian or Polish).